

УДК 338. 48(477. 87)

Алмашій Я. І.,

аспірант, викладач Ужгородського національного університету

ОСОБЛИВОСТІ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У РЕГІОНАЛЬНОМУ КОНТЕКСТІ

Розглянуто особливості туристичної діяльності у регіональному контексті. Визначено та проведено аналіз складових елементів ефективності туристичної діяльності в Закарпатській області. Це дослідження розкриває поняття ефективності туристичної діяльності та доцільність розвитку ведення туристичної індустрії в регіоні.

Ключові слова: туристична діяльність, туристична галузь, туристичний ринок, туристичні послуги, туристичні потоки, туристичний бізнес.

Рассмотрены особенности туристической деятельности в региональном контексте. Определен и проведен анализ составных элементов эффективности туристической деятельности в Закарпатской области. Данное исследование раскрывает понятие эффективности туристической деятельности и целесообразности развития ведения туристической индустрии в регионе.

Ключевые слова: туристическая деятельность, туристическая отрасль, туристический рынок, туристические услуги, туристические потоки, туристический бизнес.

The author discusses the features of tourism in the regional context. Defined and analyzed the effectiveness of components of tourism in Transcarpathion region. This study reveals the concept of efficiency and feasibility of tourism development of the tourism industry in the region.

Key words: tourism activities, tourism, tourist market, tourist services, tourist flows, tourism.

Постановка проблеми ґрунтується на визначенні, що туристичний бізнес, як свідчить практика, стає важливим чинником стабільного й динамічного збільшення надходжень до бюджету, помітного позитивного впливу на стан справ у багатьох галузях економіки (транспорт, торгівля, зв'язок, будівництво, сільське господарство). В українській туризмології ефективність туризму трактується як економічна оцінка впливу на зростання продуктивності праці в різних галузях виробництв залежно від характеру праці. Як показники ефективності розглядають особистісний і кваліфікаційний потенціал працівників, розглядають самостійність, ініціативність, кваліфікаційне зростання, освоєння суміжних професій, участь у раціоналізаторстві, винахідництві, участь в управлінні виробництвом, громадська активність. Проаналізувавши можливості використання поняття ефективність в туризмі, можна дійти висновків:

- в туризмі поняття "ефективність" може використовуватись у двох значеннях – соціальна та економічна ефективність;
- при оцінці загальної туристичної діяльності перевагу слід віддавати соціальній ефективності;
- необхідні подальші наукові розробки показників і критеріїв виміру як економічної, так і соціальної ефективності туристичної діяльності [1].

Аналіз останніх досліджень та публікацій засвідчує, що найбільше уваги цим питанням приділяється у працях таких вітчизняних науковців, як В. К. Бабарицька, М. П. Мальська, І. М. Школа, Є. Н. Сапожнікова, М. Б. Біржаков, В. А. Квартальнов, М. С. Каган, Є. Л. Драчев. Розвитку туризму в регіоні, що стає невід'ємною частиною життя багатьох людей, присвячені наукові праці та дослідження у цій сфері економіки. Зокрема, це справжня плеяда вчених та науковців Закарпаття: М. І. Долішній, В. П. Мікловда, С. С. Слава – Продан, М. І. Пітюлич, М. А. Лендел, К. А. Сочка, М. І. Мацола, Ф. Ф. Шандор. До відомих вітчизняних науковців у сфері туризму належать: Є. О. Алілуйко, І. В. Зорін, В. О. Квартальнов, Л. І. Поважна, Ф. К. Федорченко, Н. А. Фоменко, В. К. Євдокименко, В. Г. Гуляєв, М. Тимошук, І. М. Щіпанський, М. Ю. Копач, М. М. Габрель, О. О. Любіцева, Ф. Ф. Мазур.

Під час проведення дослідження було використано логічні методи обробки інформації (порівняння, абстрагування, узагальнення), статистичні методи та абстрактно-логічні методи для формулювання висновків.

Мета і завдання дослідження полягає в оцінці ефективності туристичної діяльності на регіональному рівні, яка виступає інтегрованою економічною категорією, що відображає виробничі відносини щодо економії сукупних витрат уречевленої та живої праці на отримання кінцевого позитивного результату.

Виклад основного матеріалу. Туристична галузь відіграє важливу роль в економічному житті регіону та країни в цілому. Позитивний ефект від діяльності туризму впливає на покращення ситуації на ринку праці, збільшення зайнятості населення, розвитку ринкових відносин, залучення громадян до пізнання багатой природної та історико-культурної спадщини краю, збереження екологічної рівноваги, міжнародне співробітництво, вирішення політичних проблем [3].

Моніторинг соціально-економічних показників розвитку регіону здійснюється шляхом оцінювання визначених для кожної групи територій соціально-економічних показників розвитку за відповідний період згідно зі статтею 9 Закону України “Про стимулювання розвитку регіонів”. Підставою для здійснення моніторингу є дані державної статистичної звітності та інші дані, які подають Держкомстат, інші центральні органи виконавчої влади, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, Київська та Севастопольська міські держадміністрації.

Категорія “ефективність” на рівні туристичного підприємства характеризує зв’язок між величиною отриманого результату його діяльності й кількістю інвестованих або витрачених у виробництві ресурсів. Оцінка ефективності діяльності туристичного підприємства здійснюється за допомогою певних кількісних характеристик, які відображають (добре чи погано, точно або не дуже) відповідність результатів і витрат підприємства цілям діяльності, а також деяких якісних характеристик. Як відомо, чіткої, регламентованої системи показників, придатних для оцінки ефективності діяльності туристичних підприємств та туристичної діяльності на рівні регіону, не існує [2]. Для діагностики ефективності туристичної діяльності регіону ми обрали узагальнюючі показники, що враховують обсяг валового регіонального продукту, ділову активність суб’єктів підприємницької діяльності, ефективність капіталовкладень, трудовий потенціал та рівень його використання. В умовах господарювання, що змінилися, для визначення регіональної ефективності вже недостатньо, на наш погляд, використовувати який-небудь один показник. Це пояснюється виникненням різнобічних інтересів приватного власника, населення й адміністрації регіону. У зв’язку з цим необхідно змінити сам підхід до її визначення: застосовувати не один узагальнюючий, а цілу систему показників регіональної ефективності інвестицій, що враховувала б як приватні, так і суспільні та, насамперед, регіональні інтереси. Отже, для об’єктивної оцінки регіональної ефективності розвитку територій в умовах різноманіття форм власності необхідна система взаємозалежних показників, яка включала б у себе показники, що відображають інтереси всіх суб’єктів, які беруть участь у відтворювальному процесі: народного господарства в цілому, регіону, приватного підприємця. У загальному вигляді така система повинна включати показники ефективності туристичної діяльності на мікро-, мезо- і макрорівні, які будуть відбивати і загальну регіональну концепцію розвитку економіки України, і регіональну соціально-економічну ситуацію:

1. Одним із основних показників економічного розвитку території, облікованих Державним комітетом статистики, у цьому випадку – Закарпатської області, є обсяг валового регіонального продукту – одного з основних статистичних індикаторів економічного розвитку регіону (до 2004 року – обсяг валової доданої вартості). Одночасно зростання цього показника відповідає економічним інтересам усього суспільства, тому що збільшує валовий внутрішній продукт країни. Валова додана вартість відображає додатково створену вартість у процесі виробництва і визначається як різниця між вартістю вироблених (випуск) та вартістю повністю використаних у процесі виробництва товарів і послуг (проміжне споживання). Валова додана вартість розраховується як різниця між випуском та проміжним споживанням кожного виду економічної діяльності, зменшена на величину оплати послуг фінансових посередників. При обчисленні ВРП на кожній стадії відтворювального процесу органи державної статистики натрапляють на проблему включення результатів роботи “не спостережуваної” економіки в підсумки виробництва й споживання ВРП. Для вирішення порушеної проблеми розроблена така система обліку тіньової економіки, що буде оптимальною для окремого регіону й належно оцінить помилкові цінності “досягнень” тіньової економіки. Труднощі обчислення обсягів “не спостережуваної” економіки в межах регіону пов’язані, насамперед, з відкритим характером регіональної економіки й відсутністю інформації про міжрегіональний рух фінансових потоків. Обсяг використовуваного ВРП формується в результаті розподілу і перерозподілу ВРП окремих регіонів, а також внаслідок зовнішньоторговельного обміну товарами (послугами). ВРП дорівнює сумі кінцевого споживання й валового накопичення. Витрати на кінцеве споживання домашніх господарств включають витрати домашніх господарств на придбання споживчих товарів і послуг у всіх торговельних підприємствах, на міських ринках і через неорганізовану (вуличну торгівлю, підприємствах побутового й житлово-комунального обслуговування, пасажирського транспорту, зв’язку, готелі тощо), а також вартість товарів і послуг, спожитих у натуральній формі – вироблених для себе (сільськогосподарська продукція особистих підсобних господарств, умовно обчислені послуги щодо проживання у власному житлі) або отриманих як оплата праці й гуманітарної допомоги. Варто зазначити, що внаслідок великої відкритості регіональної економіки показники споживання розраховуються не для резидентних у цьому регіоні домашніх господарств, а для всіх резидентних і нерезидентних одиниць, що фактично здійснюють споживання на території цього регіону. Має місце тенденція зменшення показника ВРП та показника ВРП на одну особу населення по Україні в цілому та в Закарпатській області у 2009 році. Показник валової доданої вартості в Закарпатській області збільшився у 4 рази, зокрема у туристичній сфері цей показник за досліджуваний період збільшився у 7 разів. Викристалізовується необхідність активізації економічних процесів у регіоні, що повинно вплинути на досягнення докризового рівня показників валового

регіонального продукту та валового регіонального продукту на одну особу населення в Закарпатській області.

2. Одним із показників привабливості галузі та легкості вступу в неї – ділова активність суб'єктів підприємницької діяльності. Кількість суб'єктів ЄДРПОУ є важливим компонентом регіональної ефективності розвитку територій, який забезпечує єдиний державний облік та ідентифікацію суб'єктів господарювання, що знаходяться на території України, що класифікуються за організаційно-правовою формою господарювання, видами економічної діяльності, адміністративно-територіальною належністю. Для суб'єктів підприємницької діяльності у сфері туризму від розширення Європейського Союзу на Схід з'являються нові можливості застосування високих технологій, стандартів, залучення інвестицій, вільніший доступ до європейських туристичних ринків, полегшенням економічного співробітництва. Важливе місце у туристичному бізнесі регіону належить діяльності туроператорів та турагентів Закарпатської області. За останні роки спостерігаємо зростання ділової активності суб'єктів підприємницької діяльності, зокрема, акцентуємо увагу на зростанні ділової активності суб'єктів підприємницької діяльності саме в туристичному бізнесі. Отже, можна дійти висновку про позитивну динаміку ділової активності суб'єктів туристичної діяльності у розвитку економіки регіону.

3. Інформативним показником, який свідчить про активність зовнішньоекономічної співпраці галузі, міжнародної інтеграції країни та її позитивний чи негативний внесок у розвиток регіону, є прямі іноземні інвестиції. Прямі інвестиції – це внески нерезидентів до статутного фонду підприємства-резидента, що забезпечують права власності нерезидентів на придбані майно, майнові комплекси або на акції, облігації та інші цінні папери та становлять не менше 10% вартості статутного фонду підприємства-резидента, а також інвестиції, що отримані в результаті укладання концесійних договорів та договорів про спільну інвестиційну діяльність. В умовах ринкової економіки проблема визначення доцільності інвестування ґрунтується на оцінці співвідношення доходу і ризику від реалізації інвестицій. Внаслідок рішень щодо інвестування на тривалий період виникає ризик щодо великих обсягів ресурсів, які впливають на майбутній розвиток підприємства, зазвичай забезпечують отримання доходу протягом декількох років. Тому рішення про доцільність інвестування є найважливішими рішеннями, які приймаються менеджерами. До переваг від інвестицій у туристичну індустрію для регіону можна віднести: 1) збільшення готівкового потоку в регіон, надходжень іноземної валюти; 2) ріст валового національного продукту (ВНП); 3) створення нових робочих місць; 4) реформування структури відпочинку, яка може бути використана як туристами, так і місцевими жителями; 5) залучення капіталу, в тому числі й іноземного; 6) збільшення податкових надходжень. Якщо проаналізувати стан інвестиційної привабливості в економіці Закарпатської області за останні роки, то помітні позитивні зрушення щодо збільшення надходження прямих інвестицій в економіку краю. В туристичній галузі Закарпатської області сформовано підґрунтя для розвитку цього виду бізнесу, оскільки статистичні дані свідчать про зростання прямих інвестицій у цю галузь краю.

4. Серед соціально-економічних характеристик розвитку регіону варто виділити трудовий потенціал та рівень його використання. Оцінка трудового потенціалу – завдання надзвичайно складне, пов'язане з необхідністю врахування багатьох чинників, які мають різноманітний характер прояву. Тому об'єктивно виміряти трудовий потенціал підприємства можна, лише використовуючи систему показників, до якої увійшли б не тільки кількісні та якісні показники, але й умови їхньої реалізації. Про загальний рівень використання трудового потенціалу суспільства свідчить отримання національного доходу на душу населення. Чим він вищий, тим краще суспільство здійснює використання свого трудового потенціалу. Це головний показник ефективності використання трудового потенціалу. Але він не дає повного уявлення щодо цієї проблеми. Рівень використання трудового потенціалу може бути розкритий системою показників, що відображають: ступінь зайнятості працездатного населення у суспільному виробництві (питома вага зайнятих у суспільному виробництві), структуру зайнятості (співвідношення зайнятих у різних видах економічної діяльності), продуктивність суспільної праці. Ефективність використання трудового потенціалу характеризується сукупністю взаємопов'язаних показників, що відображають динаміку чинників, які впливають на зростання національного доходу. У практиці державного менеджменту для оцінки ефективності використання трудового потенціалу використовуються насамперед показники підвищення ефективності використання праці. Велике значення для ефективності використання трудового потенціалу має структура зайнятості населення у суспільному виробництві, передусім в економічній діяльності. Із соціально-економічним розвитком суспільства, яке будує соціально орієнтовану ринкову економіку, закономірним є процес скорочення питомої ваги зайнятих у матеріальному виробництві в загальній чисельності зайнятих у суспільному виробництві та зростанні питомої ваги (за чисельністю зайнятих) невиробничої сфери. Процес перерозподілу суспільної праці на користь невиробничої сфери є тенденцією суспільного розвитку. Найвищий рівень показників зайнятості в Закарпатській області в сфері туризму був зафіксований у 2006 році. На цей момент не вдалося досягти такого рівня показника, хоча позитивні зрушення у зростанні зайнятості у

туризмі наявні. Покращення кадрового потенціалу Закарпатської області є важливим чинником зростання продуктивності праці в туристичній галузі і в регіоні в цілому. Тенденція покращення підготовки працюючих у туристичному бізнесі свідчить про підвищення конкурентоспроможності туристичної галузі регіону.

Висновки. У регіональному аспекті туристична індустрія стимулює збільшення доходів місцевих бюджетів, створення нових робочих місць, підвищення доходів громадян, перерозподілу доходів із найбільш розвинутих галузей економіки краю у розвиток галузей, які потребують фінансових вливань, стимулювання розвитку супутніх галузей, туристичної інфраструктури, активізація інвестиційної діяльності в галузі, розробки нових туристичних продуктів та підвищення якості туристичних послуг та сервісу.

Стабільний розвиток та функціонування регіонального туристичного ринку вимагає комплексного наукового підходу до вирішення основних проблем цієї галузі економіки. Сучасна регіональна стратегія розвитку туризму, яка включає в себе світовий та власний досвід ведення туристичного бізнесу, найновіші досягнення науки в сфері маркетингу а менеджменту, застосування нових механізмів істеблїшменту та управління туристичними підприємствами, має на меті створити конкурентоспроможний регіональний туристичний продукт і вивести вітчизняний туристичний бізнес на міжнародні ринки, стимулюючи приплив нових фінансових інвестицій у цю сферу народного господарства. Згідно з особливостями туристичної діяльності у регіональному контексті, туристична індустрія має розвиватись, спираючись на такі перспективи: стати галуззю господарства, яка залучає в регіон валютні резерви; сприяти формуванню дохідної частини бюджету регіону; створювати нові робочі місця в регіоні; ефективно брати участь у структурних змінах господарського комплексу Закарпатської області на користь сфери послуг; розвивати соціальний внутрішній туризм із залученням природної, культурної та духовної спадщини власної країни.

Література:

1. Бабарицька В. К. Менеджмент туризму. Туроперейтинг / В. К. Бабарицька. – К. : Альтерпрес, 2004. – 288 с.
2. Економіка підприємства: Навч. посіб. – К. : Знання, 2008. – 679 с. – (Вища освіта XXI століття).
3. Євдокименко В. К. Регіональна політика розвитку туризму (методологія формування, механізм реалізації). – Чернівці: Прут, 1996. – 288 с.
4. Життєздатний економічний розвиток регіону: монографія / за ред. В. Мікловди, С. Слави, С. Сембера. – Ужгород: Ліра, 2009. – 432 с.
5. Шахраюк-Онофрей С. І., Кунцьо О. І. Проблеми та перспектива розвитку туристичного бізнесу Карпатського регіону // Науковий вісник Буковинської державної фінансової академії. Збірник наукових праць. – 2009. – Випуск 4. – С. 244-251. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Nvbdfa/texts.html.